

Chatnar

Research Journal Deptt. of Punjabi
Language & Literature
Lahore College for Women University Lahore
(Pakistan)
Vol: 6, Jan.-Dec. 2022

چھتار

تحقیقی مجلہ شعبہ پنجابی زبان و ادب
لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی لاہور (پاکستان)
جنوری - دسمبر 2022ء، مسلسل شمارہ 6

☆ ڈاکٹر ظہیر حسن وٹو، ڈاکٹر شبنم اسحاق

TIME, INCIDENT AND DESCRIPTION IN PUNJABI LITERATURE

پنجابی ادب وچ ویلا، واقعہ تے بیانہ

Abstract

This articles is an attempt to apply the theory of narratology to Punjabi Literature. Starting from an event, various elements of a narrative - which include the clock time, experiential or human time, perception and the many facets of discourse - are shown to be in work in close coordination in order to yield the sense of narrative building. Understanding of this schema will be of help to understand the classical, folk and contemporary literature and art in a new way. Furthermore, it is argued that, being embedded in society and its culture, narrative back-tracing also help in getting at the prevalent mythologies, norms and practices of any given narrative.

Keywords: Narrative, Time, Event, Punjabi Literature,
Folk

☆ اسٹنٹ پروفیسر شعبہ پنجابی، جی سی یونیورسٹی، لاہور

☆ اسٹنٹ پروفیسر شعبہ پنجابی، جی سی یونیورسٹی، لاہور

دھرتی تے پہلے بندے دے ساہ لین نال ہی بیانیہ (Narrative) پھٹدا اے۔ بیانیہ اک کلا اے جس راہیں سارے کسے نہ کسے پکھوں جُڑے ہوندے نیں۔ اساڈے مونہوں نکلے اک کن (Verb) راہیں ہی بیانیہ دا مُڈھ بجھ جاندا ہے۔ کسے گھٹنا دی گھاڑ وچ ویلا تے ڈسکورس بیانیہ ودھدے نیں۔ حیاتی داہر کچھ بیانیہ دے کلاوے وچ آندا اے۔ رولاں باتھ موجب:

“The Narratives of the world are... able to be carried by articulated language, spoken or written, fixed or moving images, gestures, and the ordered mixtures of all these substances; narrative is present in myth, legend, fable, tale, novella, epic, history, tragedy, drama, comedy, mime, painting, stained-glass windows, cinema, comics, news items, conversations.” (1)

گل بات، لکھت، لوک ادب، مٹھاس، فلم، ڈرامہ، الیکٹرانکس میڈیا، خبراں، سکھانت، دکھانت، چتر کاری، کارٹون، شاعری، کہانی، ناول ایہتھوں تیکر کہ چُپ وچ وی بیانیہ ہوندا ہے۔ منکھ نوں جمد یوں لاہی ایس دی لوٹ پیندی اے۔ ناول کارپاول آسٹر لکھدے ہن:

“A child 's need for 'stories is as fundamental as his need for food.” (2)

بیانیہ لئی سب توں لوٹیندا انگ واقعہ اے۔ بنا واقعے بیانیہ نہیں پھٹدا۔ جیویں:

بال کھیڈ دا پیا ہے بال کھیڈ دا ڈگ پیا ہے

دوہاں فقریاں وچوں دو بے فقرے وچ واقعہ ہے جدوں کہ پہلے وچ نہیں۔ دونوں فقرے ہی بیانیہ دامنڈھ بنھسی۔ واقعے دو طرح دے ہوندے نیں۔ مُڈھلا واقعہ تے جُڑواں واقعہ۔ مُڈھلا واقعہ کہانی نوں گھڑداتے فیراوس

واقعے تے لکيا ٹائم تے ڈسکورس بیانیہ لے لڑ دا اے۔ ہیر وارث شاہ وچ موجود امرن واقعہ۔ بھونیس دی ونڈ، رانجھے دا واہن۔ بھابیاں نال لڑائی تے گھروں نکل ہیر تائیں اپڑا ذیلی واقعییاں دی جوت اے جیہڑے اصل مڈھلے واقعے ہیر تے رانجھے دے عشق تائیں اپڑاندے نیں۔ ایس طرح پوری داستان وچ ذیلی واقعے، ویلا تے ڈسکورس اک بیانیہ جس راہیں کہانی توں وکھ کئی ہو ر پکھ سامنے آندے نیں جیہڑے اٹھارویں صدی وچ لے جانڈے تے تاریخ، نفسیات، فلسفہ، سیاست، جغرافیہ، لوک سیانف سگوں اوس صدی دا ہر پہلو وکھاندے نیں۔ بیانیہ حیاتی نوں رنگ دیندا اے۔ اساڈا گزارہ ہی بیانیہ دی انگل پھڑن وچ اے۔ ویلے دی اکسارتا بیانیہ راہیں ہونڈی اے۔ ایچ۔ پورٹر ایبٹ لکھدے ہن:

“Narrative is the principal way in which our species organises its understanding of time.” (3)

گھڑی دی کاڈھ توں پہلے ویلا وکھو وکھ گھٹناواں راہیں آپی ٹو رڈ داہا۔ سورج دا پینڈا، چن دی ٹورتے روتاں دا پھیر ویلے نوں گن متھن دے رجھان اک ورھے دا گیز پورا ہوندا اے۔ سورج، چن، تے روتاں ویلے دی باہرلی تہہ نوں ناپ دے ہان تے اندرلی تہہ وچ گھٹناواں ہونڈیاں ہان جیس نال ورھے گئے جانڈے ہان۔ کوئی اجیہا واقعہ جس نوں پورا ہون وچ پل لگیا ہووے، اک پل یاں سیکنڈ Human Time اے۔ پل توں ہی بیانیہ پھٹدا اے۔ بیانیہ وچ گھٹنا دے نال پہلا انگ ویلے دا جودا اے۔ کلاک ٹائم ویلے نوں ورھیاں دے گیز راہیں ناپ دا پر Human Time کسے گھٹنا نال جڑے ویلے دے نفسیاتی یاں جذباتی تول ہونڈے نیں۔ ونڈ دا ویلا 14 اگست 1947 کلاک ٹائم دے گیز توں بند اپر جیہناں دے سراہیہ گھٹنا بیٹی اوہ ایس نوں لٹن، ونڈ، اجاڑا تے اڑ ڈھڑ دے ویلے توں یاد رکھدے ہن جیہڑا کہ اوس واقعے یاں ویلے ناں جویا نفسیاتی تے جذباتی تول اے۔ پنجابی لکھاریاں نثری تے غیر نثری دوہاں صنفاں وچ بیانیہ نوں بیانیا اے۔ امرتا پریتیم دانشا بھر ناول 'پنجر' آج دی چیتے وچ اے تے شعری صورت وچ نظم اے:

آج آکھاں وارث شاہ نوں کتوں قبریں وچوں بول
تے آج کتاب عشق دا کوئی اگلا ورقا پھول!

اک روئی سی دھی پنجاب دی توں لکھ لکھ مارے وین

اج لکھاں دھیاں روندیاں تینوں وارث شاہ نوں کہن (4)

نظم وچ پنجاب دی تاریخ دے وڈے واقعے نوں اُلکایا گیا۔ ونڈ دی ایس گھٹنا تے امرتا پریتم نے وارث شاہ دے گل لگ وین پایا ہے۔ وارث شاہ دے موڈھے لگن گھٹنا دے بیانیے نوں ہور وی نثار دیا ہے۔ ہیر وارث شاہ وچ مذہباں دارل رہن وکھالی دیندا اے۔ جتھے ٹلہ جوگیاں تے بیٹھا بالنا تھ ساریاں دا پیرسی۔ رانجھے نوں بارہاں ورھے دی چاکی نال ہیر نہ لکھی تاں لوڑ جوگ دی پئی۔ بارہاں ورھے وی لوک ریت وچ اک گنتری ہے جیویں 'بابا فرید بارہاں ورھے کھوہ وچ لکھے رہے، بارہاں ورھیاں داروزہ، بارہاں ورھے پکھوں وڑی دی وی سُنئی جاندی اے، رنگیاں متھاسی کہانی۔ داستان وچ بارہاں ورھے دا جوگ کدھی نہیں لا وندا تاں اصل وچ وارث شاہ نے بالنا تھ راہیں ایس داخل کڈھیا۔ بالنا تھ مادہ توں دوری تے سیانف دیاں شکنتیاں نوں مانن دی علامت اے۔ ایس علامت نوں پورا پنجاب مند اے۔ اٹھارھویں صدی دے پنجاب وچ اسلامی صوفی مت دے پنج پیر ہن، مولوی ہے تے نال نال ناتھ مت دا تھا پڑاوی لوڑیندا اے۔ وارث شاہ نے سب نوں اکو کٹری تو لیا اے۔ مذہب دی تھاویں بندیاں دی کٹری۔ پنجاب وچ جس ویلے گوریاں دی انیائی ونڈ کارن بندہ بندے دا ویری سی۔ مذہب نوں مکھ رکھ قلام ہوندا تے امرتا پریتم نے وارث شاہ دے گل ہی اوہناں نمائیاں سوانیاں دے وین پائے جیہناں آپدیاں عزتاں تے جاناں لٹائیاں۔ امرتا پریتم کول لٹ دی ایس گھٹنا نوں بیان لئی وارث شاہ توں وڈی علامت خورے ہور ہوندی وی نہ۔ اوہناں ونڈ دے واقعے نوں رانجھے دی وچھلی تے ہیر دی دکھانت دے ڈسکورس راہیں اک ان مٹ بیانیہ مڑاؤن آلیاں پیڑھیاں دے موہرے رکھیا۔ کسے وڈے واقعے توں اڈ کسے اک بندے دا ذاتی دکھ سکھ دا واقعہ ویلے تے ڈسکورس نال وی بیانیہ بن سکدا اے۔ جیویں کسے دے جمن ویلے نوں او دوں پالے بہت پئے ہان، او دوں کمران نوں پھل نہیں ہان، اوس ویلے فصل چنگی ہوئی ہا، ورگے ویلیاں نال ناپ کے دسنا۔

ویلے توں مگروں بیانیے دا دوآ وڈا انگ 'گویر' (Perception) ہوندا اے۔ کسے واقعے توں مگروں اکھراں راہیں کہانی پھھدی اے۔ واقعہ آپ تاں اُکا واقعہ ہی ہوندا اے جیہڑا ویلے نوں اک گڈھ مار دیندا اے اگا نہہ ڈسکورس ٹردا جیویں وچ بیانیہ اے۔ فوٹو یاں منظر بیانیے دے ویلے نوں جامد کردا اے۔ چتر کاری یاں کیمرے

دی نوٹو توں سوچ یاں گوڑ پھٹدا اے۔ گوڑ نوں انگریزی وچ (Perception) داناں دتا جاندا اے۔ جیویں کسے چتر وچ دریا، کچا گھڑا تے سوانی دیکھیے تاں سوئی مہینوال دی کہانی دا پتہ ایس چتر توں اگو گوڑ سامنے آندا اے جے کہانی اساوڑے چت وچ نہیں پھیرا ایس مورت توں کئی گوڑ پھٹسن۔ کئی سوال اٹھسن تے اوہناں سوالاں دے گھڑے جواب جانن توں بعد دن دا عمل بیانہ ہوسی۔ ایس راہیں کئی واری گوڑا بیانہ گھڑے لوکا کئی نوں ہنھیرے وچ رکھیا جاندا اے۔ سیاسی نظام وچ اینکر پرسن یاں خبراں دا اک روپ ایہدا عکاس اے۔ منے پرمنے فلم میکسر برین ڈی پالما لکھدے ہن:

“People don't see the world before their eyes
until it's put in a narrative mode.” (5)

گھٹنا (واقعہ)، ویلا تے ڈسکورس دیاں دکھو دکھ شکلاں ہن۔ گل نوں سرے لاون سعید بھٹا دی کھوجی اک لوک کہانی 'چارسیانے' نوں مکھ رکھنیں ہاں۔ جہدے راہیں پیو دامن گھٹنا اے جس توں ذیلی واقعے بیانہ ٹوردے تے راہ وچ گھرے ویکھ گوڑ 'پرسپشن' پھٹدا اے۔ پیو دے مرن تے کلاک ٹائیم دا اک سیکنڈ لگدا اے۔ ایس سیکنڈ نال پگ بنھن دی گل ٹردی اے تاں نکلے واقعے ڈسکورس ٹوردے نیں۔ دکھو دکھ گھرے ویکھ کے پرسپشن کیتی جاندا اے۔ لوک کہانی وچ لائی کول تن بھرا، دو بندے ڈاچی تے سوانی والے جا ٹکرے۔ ایہناں پنجوں چوں پہلے ڈاچی والے بندے دی گل دے ولاوے وچ تنوں بھرا سدے ہن:

”ایس چکھیا ہے زناور ٹپیا ہے۔ میں آکھیا جی ڈاچی ہے۔ کیوں جو اوس دا موٹر گھریاں اُتے ہا۔“ دُوئے آکھیا، ”ڈاچی نال مرداواں گھرا کوئی نہ۔ میں ایس توں آکھیا ہکلی ہے۔“ تریئے بھرا آکھیا، ”میں آکھیا جی کانی ہے۔ کیوں جوں ہک پاسوں رُکھاں نوں چردی ہے تے دُوئے پاسے مُونہ نہ نہیں مریندی۔“ چوتھے آکھیا، ”جی میں آکھیا، ماکھی لدا یا ہو یا سوں کیوں جو جیہناں جھاڑیاں نوں کھن کے لگھدی ہے اوتھے ماکھی دیاں کھیاں میں ڈٹھیں۔“ (6)

سارے گویٹر پُرسپشین، دا سچ نہیں۔ پہلے گھٹنا (واقعہ) ہوندى اے جس تے ویلا لگدا اے فی زلی واقعے اگانہہ ٹردے نیں۔ گویٹر نال پورا ڈسکورس بندا اے جس راہیں کہانی بیان ہوندى تے ایس بیان نال بیانیہ پُھٹدا اے۔ بیانیہ لئی کہانی، ویلا تے ڈسکورس دا ہونا ات لُڑیندا اے۔ بیانیہ ہی کسے وی لکھت، کہانی یاں نظم نوں وڈا کردا اے۔ جس لکھت وچ کہانی نہ ہووے ویلا تے ڈسکورس اوس وچ وی ہوندا اے پراوہ بیانیہ نہیں بن سکدی۔

حوالے

- 1- Roland Barthes, " Introduction to the structural Alalysis of Narratives", Susan Sontag (ed), A Barthes Reader , New York: Hill and Wang,1982,p 251
- 2- Paul Auster , The Invention of Solitude , New York: Penguin, 1988, P 154
- 3- H. Porter Abbott, The Cambridge Introduction To Narrative, London: Cambridge University Press,2002. P 3
- 4- امرتا پریتیم، کاغذ تے کینوس، لاہور: سانجھ، 2006ء، ص 47
- 5- Brian De Palma, quoted in Eric Harrison, " De Palma," Los Angels Time, Calendar Section, 1998, P 30
- 6- سعید بھٹا، کمال کہانی، لاہور: سانجھ، 2006ء، ص 223